

**İNFORMASIYA KOMMUNİKASIYA TEXNOLOGİYALARINDAN İSTİFADƏ
USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ И КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ**

UOT 004

Əsmət İdris qızı İsmayılxanova,
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin dosenti,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
<https://orcid.org/0000-0002-1151-4440>
E-mail: a.ismayilxanova@gmail.com
[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(4\).155-158](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(4).155-158)

**İNTERAKTİV TƏLİM PROSESİNDƏ PEDAQOJİ TEXNOLOGİYALARDAN İSTİFADƏ
İMKANLARI VƏ YOLLARI**

Asmet Idris Ismayilkhanova,
associate professor
of Azerbaijan State Pedagogical University
doctor of philosophy in pedagogy

**OPPORTUNITIES AND METHODS OF IMPLEMENTING PEDAGOGICAL
TECHNOLOGIES IN INTERACTIVE EDUCATION**

Асмет Идрис гызы Исмаилханова,
доцент Азербайджанского Государственного Педагогического Университета, доктор философии по
педагогике

**ПУТИ И ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
ТЕХНОЛОГИЙ В ИНТЕРАКТИВНОМ ОБУЧЕНИИ**

Xülasə. Müəllif bu məqalədə interaktiv təlim prosesində pedaqoji texnologiyalardan istifadə imkanları və yollarını araşdırmış və qeyd etmişdir ki, təlim prosesində pedaqoji texnologiyalar təhsilin məqsədi, məzmunu, nəticəsi kimi çıxış edir. Eyni zamanda təlim texnologiyaları elmi, ardıcıl və sistemli şəkildə tətbiq edildərsə təhsilin əsas hissəsinə çevrilir. Şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətlərinin formalaşmasına yardım edir. Müəllif qeyd edir ki, təhsil o zaman səmərəli hesab olunur ki, tədris prosesini inkişaf etdirən, təkmilləşdirən fənn müəllimlərinin bilikləri müasir tələblərə cavab vermiş olsun.

Ümumtəhsil müəssisələrində təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi ilə bərabər tərbiyə sisteminin inkişafı da diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Təhsil sistemində milli-mənəvi dəyərlərimizə üstünlük verilməli, məktəblərdə demokratiklik bərqərar olmalı, müsbət psixoloji mühit yaradılmalı, həm müəllimlər, həm də şagirdlər öz hüquq və vəzifələrini başa düşməlidirlər.

Açar sözlər. pedaqoji texnologiyalar, interaktiv metodlar, layihələr metodu, şagird çantası, demokratiklik, keyfiyyət, diferensiasiya

Abstract. Author explores the opportunities and methods of implementing pedagogical technologies in the interactive education process. She notes that such technologies serve as the purpose, content, and outcome of the teaching process. At the same time, the scientific, consistent, and systematic implementation of pedagogical technologies transforms them to a fundamental element of education and helps develop students' creative abilities.

The author's understanding of effective education emerges from the convergence of the knowledge of subject teachers, who develop and improve the teaching process, and modern requirements. Along with improving the quality of education in general education institutions, the author draws attention to the development of the upbringing system, with national and moral values prioritised within the education system, upholding democracy in schools, a positive psychological environment created. Also, both teachers and students must understand their rights and responsibilities.

Keywords: pedagogical technologies, interactive methods, project method, student bag, democracy, quality, differentiation

Аннотация. Автор исследует пути и возможности внедрения педагогических технологий в интерактивный образовательный процесс. Отмечает, что такие технологии выступают в качестве цели, содержания и результата учебного процесса. В то же время научное, последовательное и систематическое применение педагогических технологий превращает их в фундаментальный элемент образования, способствуя развитию творческих способностей учащихся.

Автор отмечает, что образование становится эффективным тогда, когда знания учителей-предметников, которые развивают и совершенствуют учебный процесс, совпадают с требованиями современности. Наряду с повышением качества образования в общеобразовательных учреждениях автор обращает внимание на развитие системы воспитания, где приоритет отдаётся национальным и нравственным ценностям, поддерживается демократия в школах и создаётся позитивная психологическая атмосфера. Кроме того, как учителя, так и учащиеся должны осознавать свои права и обязанности.

Ключевые слова: педагогические технологии, интерактивные методы, проектный метод, портфель студента, демократия, качество, дифференциация

Təhsil sahəsində islahatın əsas məqsədi həm təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək, həm də XXI əsrdə respublikamızın iqtisadi-sosial və siyasi tələbatını təmin etməkdən ibarətdir.

Təhsil o zaman səmərəli hesab olunur ki, tədris prosesini inkişaf etdirən, təkmilləşdirən fənn müəllimlərinin bilikləri müasir tələblərə cavab vermiş olsun. Elə buna görə də pedaqoji texnologiyalar Azərbaycan təhsil islahatının mühüm sahəsi olmaqla müəllim hazırlığında aparıcı rola malikdir.

Bildiyimiz kimi, pedaqoji texnologiyalar təhsilin məqsədi, məzmunu, nəticəsi kimi çıxış edir. Eyni zamanda təlim texnologiyaları elmi, ardıcıl və sistemli şəkildə tətbiq edilərsə təhsilin əsas hissəsinə çevrilir. Şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətlərinin formalaşmasına yardım edir. "Texnologiya" yunan sözü olub, sənətə sistemli yanaşma mənasını verir. Yanaşma dedikdə qarşıya çıxan problemlərin həllinə istiqamətlənən, müəyyən prinsip əsasında idarə edilən metodlar, vasitələr və yollar başa düşülür.

Hal-hazırda ölkəmizin Təhsil sahəsində İslahat Proqramı qabaqcıl təcrübəyə əsaslanaraq milli təhsil quruculuğumuzun inkişaf yollarını müəyyən etməklə yanaşı, nəzərdə tutulan problem sahələrdə əsas vəzifələrin yerinə yetirilməsinə əlverişli şərait yaradıb. Müasir dövrdə istənilən şəxslər fəal təfəkkür tərzinə, qabiliyyət sisteminə, ideal savada malik olmalı, sürətlə düşünməyi bacarmalı, intellektual vərdislərə sahib olmalıdır.

Ümumtəhsil müəssisələrində təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi ilə bərabər tərbiyə sisteminin inkişafı da diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Təhsil sistemində milli-mənəvi dəyərlərimizə üstünlük verilməli, məktəblərdə demokratiklik bərqərar olmalı, müsbət psixoloji mühit

yaradılmalı, həm müəllimlər, həm də şagirdlər öz hüquq və vəzifələrini başa düşməlidirlər. Nəyə cavabdeh olduqlarını dərk etməlidirlər.

Müəllimlərlə şagirdlər arasında qarşılıqlı hörmət və ünsiyyət formalaşdırılmalı, şagird təlim-tərbiyənin mərkəzində dayanmalı, özünün interaktiv fəaliyyəti ilə ön planda olmalıdır. Fənn müəllimi isə təlimin istənilən mərhələsində şagirdlərin qrup və ya kollektiv işləmələrinə şərait yaratmalı, özü isə yol göstərən bələdçi, fasilitator rolunda fəaliyyət göstərməlidir.

Təlim prosesində fənn müəllimi yeni pedaqoji texnologiyaları tətbiq edərkən şagirdlərin fəaliyyəti aktivləşir, interaktiv bilikləri və bacarıqları dərinləşir, intellektual səviyyələri və düşünmə qabiliyyətləri yüksəlir.

Aparılmış tədqiqatların nəticələri onu deməyə əsas verir ki, təhsil sisteminin inkişaf istiqamətlərinin əsas strategiyası şagirdlərin daima diqqət mərkəzində saxlanmasından, təlim prosesində istər pedaqoqun, istərsə də psixoloqun şagirdə müsbət münasibətindən, şagirdi daima mərkəzdə dayanan subyekt kimi görməsindən ibarət olmalıdır.

Xarici ölkələrin təhsil sisteminə nəzər salsaq görürük ki, orada təhsil şagird-dərslik-müəllim münasibətləri üzərində qurulmuşdur. Odur ki, aparılan elmi tədqiqat işləri, xarici ölkələrin qabaqcıl təcrübələrinin öyrənilməsi ilk öncə təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, təlimə verilən yeni pedaqoji tələblərin tətbiqinə istiqamətlənməlidir. Belə olduğu təqdirdə yeni təlim texnologiyalarının tətbiq edilməsi dərsin yenilənməsini sürətləndirəcəkdir.

Görkəmli alim-pedaqoq S.P. Kapitsa təhsili gələcəyə yönələn sənaye sahəsi adlandırmışdır.

Qeyd edək ki, keçən əsrin 60-cı illərindən artıq Amerika və Avropa ölkələrinin ümumtəh-

sil müəssisələrində təhsil islahatları aparılmış və təlimin texniki vasitələrinin tətbiq olunması diqqət mərkəzində saxlanılır. Təlim prosesində təlimin texniki vasitələrindən istifadə şəraitində öncə təlim texnologiyası anlayışı yarandı, daha sonra tərbiyə sahəsinə nüfuz edərək pedaqogika-yə texnologiya şəklində daxil edildi.

Odur ki, texnologiyanın pedaqogikaya daxil olması həm pedaqoji texnologiyaların, həm də təhsil texnologiyalarının yaranmasına gətirib çıxardı. V.T. Lixaçovun fikrincə pedaqoji texnologiyalar təlim-tərbiyə vasitələrinin pedaqoji-psixoloji quruluşunun formalarının, metodlarının və yollarının məcmusu olmaqla pedaqoji prosesin təşkilati-metodik aləti hesab edilir. Ayırı-ayrı tədqiqatçıların fikrinə nəzər salsaq görürük ki, pedaqoji texnologiyaya aid faktlar fərqli olsalar da, ümumi cəhət ondan ibarətdir ki, pedaqoji texnologiya birbaşa təlim prosesi ilə bağlıdır. Pedaqoji texnologiyaların üç səviyyəsi mövcuddur ki, onlar da bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Bu səviyyələrin məqsədi, məzmunu araşdırılmalıdır:

- ümumpedaqoji texnologiya;
- xüsusi metodiki (fənn) texnologiya;
- lokal (modul) texnologiya.

1. Ümumpedaqoji texnologiya ümumtəhsil məktəblərində təlimin istənilən mərhələsində təhsilin layihələşdirilməsinin elmi əsasını aşkara çıxarır.

2. Xüsusi metodiki (fənn) texnologiya bir fənnin, sinfin, müəllimin əhatəsində təlim prosesinin layihələşdirilməsini əhatə edir.

3. Lokal (modul) texnologiya isə təlim prosesinin müəyyən hissəsinin (yeni biliklərin şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsinin, müstəqil işin, verilmiş materialın təkrarının, yaxud bir dərsin) texnologiyası şəklində təzahür edir.

Artıq təhsil sistemində bir çox yeni texnologiyalar müəyyən edilmişdir ki, bunlar hal-hazırda təlim prosesinə tətbiq edilməkdədir. Bu texnologiyaların ən əsası şəxsiyyətə yönəlmiş texnologiyadır ki, bu zaman təlim prosesinə və şagirdə müəllim özü öz münasibətini dəyişir. Həmin prosesdə şagird mərkəzi fiqur kimi qəbul edilir. Müasir dövrdə dünyanın bir çox ölkələrində uzun illərdir ki, aktuallığını təsdiq edən layihələr metodu, “şagird çantası”, əməkdaşlıq şəraitində təlim, müxtəlif səviyyəli təlim texnologiyaları təlim prosesinə tətbiq edilir.

Layihələr metodu Amerika pedaqoqu Con Dyui tərəfindən 1920-ci illərdə “problemlər metodu” kimi işlənmiş, şagirdlərin müstəqil işləmələrinə xidmət edərək fərdi, cütlərlə, qrup şəklində müəyyən vaxt ərzində həyata keçirilirdi.

Əməkdaşlıq şəraitində təlim bir metod kimi qəbul edilmişdir ki, bu vaxt təlim prosesi kiçik yaşlı uşaqlardan təşkil edilən qruplarda aparılır. Kiçik qruplarda təlim texnologiyası 1970-ci ildən etibarən işlənir. Bu təlim texnologiyasının əsas məqsədi şagirdlərin verilmiş materialı bir yerdə öyrənmələri və ayrılıqda yerinə yetirmələrindən ibarətdir.

Müxtəlif səviyyəli təlim hər bir şagirdin yaş və psixoloji xüsusiyyətlərini nəzərə nəzərə alaraq tətbiq edilən texnologiyadır.

Aparılmış tədqiqatların nəticələrindən aydın olur ki, X-XI sinif şagirdləri artıq öz profilərini müəyyənləşdirə bilirlər, istədikləri fənni seçə bilirlər və hazırlıq səviyyələrini müəyyən etmək bacarığına yiyələnirlər.

Bildiyimiz kimi müxtəlif səviyyəli təlimlər diferensiallaşdırma ilə bağlıdır, belə ki, əgər şəxsiyyətə yönələn texnologiyalardan istifadə etmək vacibdirsə təlim hökmən diferensiallaşdırılmalıdır. Bu o deməkdir ki, xüsusi qabiliyyətə malik olan şagirdlər fənnləri özləri seçir və diferensiallaşdırır. Elə şagirdlər vardır ki, dəqiq fənləri və yaxud humanitar fənləri seçirlər. Belə olduğu halda bu şagirdləri ayırı-ayrı qrupda birləşdirmək və xüsusi proqram üzrə onlarla məşğul olmağı bacaran savadlı, bacarıqlı müəllim kadrları hazırlanmalıdır. “Şagird çantası” təlimi əsas pedaqoji texnologiya kimi qiymətləndirilməlidir. Şagirdin yaradıcı fəaliyyəti bu texnologiyadan istifadə zamanı tədris prosesinin mərkəzində dayanmalı, bu prosesdə müəllim aparıcı rola malik olmalıdır. Bu cür təlimin əsas qayəsi şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətlərini və intellektual səviyyəsini inkişaf etdirməkdir. Şagird elə formalaşdırılmalıdır ki, o, məktəbi qurtardıqdan sonra müstəqil fikir yürütməyi, özünü cəmiyyətə təqdim etməyi bacarsın və özünə lazım olan vacib qərarları müstəqil şəkildə qəbul etsin. Təlim prosesinə yeni təlim texnologiyalarının tətbiqində əsas məqsəd odur ki, bir metod olmaqla şagird məntiqi ardıcılığı nəzərə alsın, qısa yollarla səhv buraxmadan özünün düzgün cavabı ilə istədiyi nəticəyə yaxınlaşsın. Şagirdlə fənn müəllimi arasında olan ünsiyyətin, psixoloji mühitin dəyişdirilməsi yeni təlim metodlarının tət-

biqində əsas şərtidir. Hər bir şagirdə qayğı ilə yanaşma, etibar etmə, verdiyi cavabların “pis” və ya “yaxşı” qiymətləndirilməsindən asılı olmayaraq şagirdə müəllimə hörmət, məhəbbət, özünə isə inam yaradır.

İnteraktiv təlim şagirdə mexaniki yaddaşın deyil, fəal dərk etmə mövqeyinə, onların təfəkkürünün inkişafına, eyni zamanda, elmi biliklərin sərbəst şəkildə əldə edilməsi, biliklərin yaradıcılıqla tətbiqinə, dərk edilməsi üçün münbit şəraitin yaradılmasına, digər yoldaşları ilə əməkdaşlıq etməklə istənilən problemin həll edilməsinə imkan verir. Bir sözlə, interaktiv təlim metodları təlim prosesinə tətbiq edilərsə bu şagird passivliyini aradan qaldırır, onlarda təfəkkür xüsusiyyətləri formalaşır, təlimin keyfiyyəti yüksəlir.

Məktəb təcrübəsi onu göstərir ki, bir çox fənn müəllimləri öz dərslərini təhsil məqsədləri əsasında təşkil etməyə can atırlar. Belə olduqda isə təhsilin tərbiyəedici və inkişafetdirici məqsədlərini müəyyən edə bilmir və yaxud buna çalışdıqda formal nəticələr alınır. Bu səbəbdən də təhsili idarəetmənin bütün orqanları və bu orqanların yaradıcılıq fəaliyyəti 45 dəqiqə davam edən təlim prosesinin bələdçisi olan fənn müəllimləri hazırlanmasına və onların işlərinin səmərəli təşkil edilməsinə yönəldilməlidir.

Hal-hazırda ölkəmizin ümumtəhsil müəssisələrində interaktiv təlim prinsiplərinin tətbiq edilməsi işi geniş vüsət almışdır. Təlim prosesində şagirdlər kiçik qruplar şəklində bölünməklə verilən mövzunun mənimsənilməsində yaxından iştirak edirlər, eyni zamanda digər şagirdlərlə əməkdaşlıq edərək bir-birini öyrədirlər. Bu zaman şagirdlərin həm qabiliyyətləri və idrak maraqları tədricən inkişaf edir, həm də yeni nəslin nümayəndəsi olaraq formalaşırlar. Ümumtəhsil müəssisələrində hal-hazırda ənənəvi təlim metodlarından can qurtarmaq və şagird təfəkkürünü fəallaşdırmaq məqsədilə bir çox texnologiyalar nəzəriyyələri işlənərək təlim prosesinə tətbiq edilir. Ən geniş yayılan texnologiyalar nəzəriyyələrdən biri kooperativ təlim adlanır. Bu təlim ilk dəfə amerikalı alim-pedaqog H. Spenser tərəfindən

yaradılaraq uğurla təcrübədən çıxmışdır. Kooperativ təlim konsepsiyasının əsas istiqamətləri bunlardır: komandalara, bacarıqlar, prinsiplər, idarəetmə, quruluşlar. Bu istiqamətlər isə bir-biri ilə sıx əlaqədədir. Kooperativ təlimdə komandanın hər bir üzvünün öz vəzifəsi və fərdi rolu var.

Burada hər bir komanda üzvünə hansı vəzifəni yerinə yetirəcəyi haqda əvvəlcədən təlimat verilir. Komanda üzvlərinin hər biri bir-biri ilə əlaqəli şəkildə öz işlərini yerinə yetirərək qiymətləndirilir. Komandalara üzrə kooperativ təlimdə şagirdlərdə sosial vərdislər və bacarıqlar inkişaf edir.

İdarəetmədə sinif elə təşkil edilməlidir ki, şagirdlər həm özlərini sərbəst hiss etsinlər, həm də istənilən problemin həll olunmasında bərabər hüquqlu olduqlarını bilsinlər.

Kooperativ təlim prosesində şagirdlərdə sosial bacarıq vərdisləri formalaşır. Onu da qeyd etmək ki, kooperativ təlimin əsas prinsipləri bunlardır: qarşılıqlı bağlılıq, fərdi məsuliyyət və müsbət qarşılıqlı əlaqə. Bu prosesdə dərslərin əsas quruluşunu “Rollu oyunları”, “İkippilləli müsahibə”, “Komandada iş” təşkil edir.

Sonda onu qeyd etmək ki, bütün pedaqoji kollektivlər təlim-tərbiyə işini düzgün idarə edə bilməli, psixoloji hazırlıqları ilə interaktiv təlim texnologiyalarını qəbul etməyə daima hazır olmalıdırlar.

Problemin aktuallığı. Problemin aktuallığı haqda deyək ki, pedaqoji texnologiyalar Azərbaycan təhsil islahatının mühüm sahəsi olmaqla müəllim hazırlığında aparıcı rola malikdir və pedaqoji texnologiyalar təhsilin məqsədi, məzmunu, nəticəsi kimi çıxış edir.

Problemin elmi yeniliyi. Təlim prosesində fənn müəllimi yeni pedaqoji texnologiyaları tətbiq edərkən şagirdlərin fəaliyyəti aktivləşir, interaktiv bilikləri və bacarıqları dərinləşir, intellektual səviyyələri və düşünmə qabiliyyətləri yüksəlir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Pedaqoji texnologiyaların tətbiqi bütün pedaqoji kollektivləri təlim-tərbiyə işini düzgün idarə etməyə, psixoloji hazırlıqları ilə interaktiv təlim texnologiyalarını təlim prosesinə tətbiq etməyə daima hazır olacaqlar.

Ədəbiyyat

1. İsmixanov, M.A. Məktəbin idarə edilməsi. (Dərs vəsaiti). / R.Ə. Bəxtiyarova - Bakı, -2012. -235 s.
2. Mehrabov, A.O. Təhsildə səriştəli yanaşma: mahiyyəti və əsas xüsusiyyətləri // -Bakı: Azərbaycan məktəbi, - 2007. №1, -112 s.
3. Nəzərov, A.M. Müasir təlim texnologiyaları. (Dərs vəsaiti). / A.M. Nəzərov, -Bakı: ADPU, - 2012.-103 s.

Redaksiyaya daxil olub: 04.06.2025